

תאריך שנת השמיטה

הגמרא (ערכין י"ב ע"ב) קובעת שרק אחרי 14 שנה משנכנסו לארץ, התחילו למנות לשמיטה, כי רק בסופם גמרו לכבוש את א"י ולחלקה לכל אחד ואחד מישראל, ב"תורת כהנים" דורשים מהמילה "שדך" בפסוק (ויקרא כ"ה 3): "שש שנים תזרע שדך..." – שרק אחרי שכל אחד קיבל את שדהו התחילו למנות לשמיטה. הגמרא בעבודה זרה (דף ט ע"א) קובעת שנתנינת התורה היתה בשנת 2448 לבריאת העולם. לפי"ז יוצא, שהתחלת ספירת השמיטה היתה אחר שנת 2502. וכך הוא החשבון: 14+2502=2448 (במדבר) +2448 (מתן תורה).

אחרי שהתורה מצוה על השמיטה היא מצוה על היובל: "וספרת לך שבע שבתות שנים... תשע וארבעים שנה... וקדשתם את שנת החמישים שנה... יובל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה..." (ויקרא כ"ה 13-8). נחלקו רבנן ורבי יהודה אם שנת היובל כלולה בתוך חשבון השמיטין, ז"א האם השנה הראשונה של השמיטה תהיה שנת היובל, ז"א ששנת החמישים היא גם יובל וגם שנה ראשונה לשמיטה הבאה, או ששנת החמישים היא יובל ושנת החמישים ואחת היא שנה ראשונה לשמיטה? רבנן דורשים "יובל היא שנת החמישים" – "שנת החמישים אתה מונה ואי אתה מונה שנת החמישים" – אחת, ורבי יהודה שנת החמישים עולה לכאן ולכאן" (ראש השנה ט ע"א).

הירושלמי (קידושין פ"א ה"ב) חולק על הבבלי ומסביר שרבי יהודה סובר שליובל יש ספירה בפני עצמה ולשמיטה בפני עצמה כך שכל חמישים שנה חל יובל (כאשר יש את כל התנאים לכך) וכל שבע שנים חלה שמיטה [ז"א ששנת היובל נחשבת לשנה מהשמיטה] ולכן היובל יוצא כל פעם בשנה אחרת משנות השמיטה (ולא רק במוצאי שמיטה). וכדי לדעת לפי רבי יהודה באיזו שנה נמצאים, מפחיתים מתאריך השנה את תאריך "סוף חלוקת הארץ" ומחלקים ב-7. לדוגמא, שנת תשמ"ז: 3245-5747-2502 והיות ונשארת שארית 4 יצא לפי רבי יהודה ששנת תשמ"ז היא רביעית לשמיטה ואילו לפי הרמב"ם זוהי שנה שלישית לשמיטה היות שסובר שהתאריך 2502 הוא ספירה מהולדת אדם הראשון שהיא שנה מאוחרת ליצירת העולם, ולכן לשיטתו כשרוצים לחשב לפי יצירת העולם צריך להפחית שנה נוספת – 2503. (פרק י' משמיטה ויובל הלכה ב') [ותוס' בר"ה ח: בד"ה "לתקופות": "והרי עכשיו נוהגים למנות מתשרי של תוהו שנות העולם שיום אחד בשנה חשוב שנה" – בהר"ד – יום שני שעה חמישית ור"ד חלקים, וכשמונים מהמילד ביצירת אדם הראשון, הסימן וי"ד – יום ששי שעה י"ד (שהיא שעה שנייה של יום)]. החישוב הזה נכח גם להיום רק אם המשיכו לחשב גם בזמן הגלות [לא כגמרא בערכין (י"ב ע"ב) שזמן גלות סנחריב לא מחשבים לפי רבי יהודה].

הגמרא בערכין (דף י"א ע"ב) עוזרת לנו בקביעת תאריך ראשוני למנין השמיטה בזמן הגלות: "ת"ש רבי יוסי אומר, מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב, אמרו כשחרב הבית בראשונה אותו היום תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתו של יהויריב היתה... וכן בשניה..." מכאן שבית המקדש השני חרב ב"מוצאי שביעית". אבל נחלקו הראשונים: א) מתי היה מוצאי שביעית אם בשנת החורבן עצמה או בשנה שלאחריה? [שנת החורבן מתחילה ברגע החורבן

והיות שרובה היא בשנה הבאה לכן שנה אחריה נחשבת לשנת החורבן. (ב) וכן נחלקו אם הבית חרב בשנת 420 לבנינו או בשנת 421? (ג) מחלוקות אלו, הם נוספות על המחלוקות היסודית אם הלכה כרבי יהודה (ששנת יובל נכללת בשנות השמיטה.) או כרבנן? (ששנת היובל לא נכללת בשנות השמיטה). (ד) גם לפי רבנן ישנה מחלוקת מתי היא לא נכללת, האם זה תמיד, או רק כשהיובל נוהג או שישראל נמצאים בא"י? אחת ההוכחות של הראשונים שהלכה כר' יהודה [כגון: ר"י (בתוס' ד"ה "ולאפוקי", ר"ה ט, ע"א), רבינו ברוך ב"ספר התרומה" ובתוס' רבינו יהודה (שניהם מובאים בתוס' ד"ה: האי מאן, ע"ז ט ע"ב) רש"י בע"ז, והרא"ש בע"ז סימן ז'] היא מהגמרא ע"ז (דף ט ע"ב): "אמר רב הונא האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד – [ניספי חד שתא] ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי ונשקל ממאה תרי ונשדי אפרטי ונחשובינהו לפרטי בשבועי וידע כמה שני בשבוע וסימנך "כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ". [פרוש: הרוצה לדעת באיזו שנה בשמיטה הוא עומד (יוסיף שנה אחת למנין השנים מזמן החורבן), יוסיף על מספר השנים את שנות ה"חמישים" שהם שנות היובל ולפי חלוקת העשרות בשבע ידע באיזו שנה הוא עומד.] מכאן ששנות היובל עלולות למנין שבעה, דהיינו ששנת החמישים נחשבת לשנה ראשונה בשמיטה הבאה כפסק רבי יהודה.

הפוסקים כרבנן ישיבו על ראייה זו: (א) הגמרא דיברה בזמן שהיובל לא נהג ואז באמת רבנן מודים לר"י. (ב) רבנן דברו תמיד, אבל אנו פסקנו כמותם רק בזמן שהיובל נהג. (ג) רבינו האי סובר, שהגמרא בע"ז סוברת שקדשה ראשונה קדשה גם לעתיד ואנו סוברים כסוגיה בערכין (ל"ב ע"ב) שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד ועזרא קידש קדושה שניה והוא קידש גם יובלות. (ד) ישנה גירסא של הר"ח בגמרא שר"ת מקבלה, ואשר ממנה אין הוכחה לרבי יהודה, גרסת ר"ח היא: "האי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע, ניבצר תרתין שנין או נטפי חמש שנים ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי" (פירוש: מי שלא יודע באיזו שנה מהשמיטה הוא עומד, יוריד שתי שנים או יוסיף חמש שנים על ספירת היונים. ולפי זה ידע).

הוכחה שניה של ר"י (מובא בתוס' "ולאפוקי", ר"ה ט, ע"א) היא, מהגמרא בר"ה המעמידה את המשנה: "באחד בתשרי ראש השנה לשנים ושמיטין וליובלות" – כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא, שלומד מ"וקדשתם את שנת החמישים" – "ששנת היובל מתקדשת והולכת מתחלתה, שמר"ה עד יוה"כ לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם, אלא אוכלים ושותים ושמיטים... כיון שהגיע יוה"כ תקעו ב"ד בשופר. נפטרו עבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן" וכן הוא לומד מ"יובל היא שנת החמישים" – "שנת החמישים אתה מקדש ואי אתה הכיפורים כנאמר "ביום הכיפורים תעבירו שופר" ודורשים מ"קדשתם את שנת החמישים שנה" – "אחת לאפוקי מדרכי יהודה דאמר שנת חמישים עולה לכאן ולכאן" – סימן שרבי ישמעאל החולק על רבנן, פוסק כרבי יהודה והמשנה סתמה כרבי ישמעאל, סימן שהלכה כרבי יהודה.

הרמב"ם (פרק י' משמיטה ויובל הלכה י"ד) פוסק כרבי ישמעאל: "מר"ה עד יום הכיפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהם ולא משתעבדים לאדוניהם, ... אלא אוכלים ושותים ושמיטים... כיון שהגיע יום הכיפורים, תקעו ב"ד בשופר, נפטרו עבדים לבתיהם וחזרו שדות לבעליהן" ובהלכה ז' פוסק כרבנן "שנת היובל אינה עולה ממנין שני השבוע אלא שנת תשע וארבעים – שמיטה, ושנת חמישים – יובל ושנת

חמישים ואחת – תחלת שש שנים של שבוע...“ וזה סותר את פשט הגמרא שרבי ישמעאל פוסק כרבי יהודה, אלא שצריך לומר שאין הכרח שרבנן החולקים על רבי יהודה לא סוברים כרבי ישמעאל. ה"יפה עינים" (על ראש השנה) מסביר, שהרמב"ם סובר שתוספת מלאכה נלמדת לגבי יום כיפור מ"תעניתם" ולכן אין לדמות תוספת יום כיפור לשביעית, או יובל ולכן לא צריך "קרא" למעוטי תוספת ליובל – (והרמב"ם גם סובר שתוספת שבת היא רק מרבנן סימן שאין לדמות תוספת אחת לשנייה) – ואפשר ללמוד מהפסוק "יובל היא שנת החמישים" – שאי אתה מונה שנת החמישים ואחת.

ה"תורת כהנים" סותם כרבנן, למרות ש"סתם ספרא" – רבי יהודה" ולכן זו הוכחה לרמב"ם שהלכה כרבנן. זה לשון המדרש (בהר כ"ה 3): "יכול אף שנת היובל תהיה עולה למנין שני שבוע ת"ל "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך" – שני זרעים עולות ממנין שני שכוע ואין שני היובל עולות ממנין שבוע". המדרש סותם כרבנן, למרות שפוסק כרבי ישמעאל (בפ"ב פסקא א') שיובל מתחילתו משמט, סימן ש"תורת כהנים" סובר שאין שני הפסקים האלו סותרים זה את זה, ולפי"ז יש דחיה לרבי יהודה שדחה את ראית רבנן – שהוכיחו מ"שש שנים תזרע שדך"..." שרק שני זרעים (שנים שמוטר לזרוע בהם) עולות ממנין שני שבוע ואין שני היובל עולות ממנין שבוע. דחית ר' יהודה היא בגמרא נדרים (דף ס"א ע"א) מהפסוק (ויקרא כ"ה 21): "וצייתו את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש שנים" שהם מקצת ששית שביעית ושמינית עד ניסן, שהרי בזמן שהיובל נוהג צריך ברכה לארבע שנים, אלא שהתורה דברה בדרך כלל, שהרי רק פעם בחמישים שנה חל יובל, לכן גם הפסוק "שש שנים תזרע שדך" מדבר בדרך כלל, שאז באמת שש שנים זורעים חוץ מהמקרה הפרטי שחל יובל, שאז זורעים רק חמש שנים. דחית ה"תורת כהנים" לראית ר"י (בהר ר"ה לח): "וצייתו את ברכתי לכם בשנה הששית" [אין לי אלא בששית, החמשית ברביעית, בשלישית ובשניה, משנה לחברתה מנין? ת"ל "בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש שנים" לששית, שביעית ולמוצאי שביעית]. ד"א, לשלש השנים לשביעית יובל ומוצאי יובל". לפי הפירוש השני אין ראייה לרבי יהודה. הרמב"ן בפרושו לתורה מפרש כפירוש זה שהכונה בפסוק, ש"צייתו את ברכתי" – לשביעית, יובל ומוצאי יובל. כי סובר שפירוש הכתוב, שבשנה השביעית ידאגו מה יאכלו בעתיד ולא שיפחדו מה יאכלו בתחלת השביעית כי ברור שיהיה להם לאכול משנה הששית כמו בכל שנה שמקציר שבחג השבועות אוכלים בתחלת השנה הבאה. לכן הפוסקים כרבנן סוברים, שמה שהמשנה סתמה כרבי ישמעאל שהיובל מתחיל מתחילת השנה לא סותר את הפסק ששנת היובל אינה נמנית משנות השמיטה כמו שרואים שפסק ה"תורת כהנים". (עיין "משך חכמה" בפרשת בהר).

מתוך הסברים אלו נפרכים גם שתי הראיות האחרונות של תוס' ד"ה "ולאפוקי" (ראש השנה ט ע"א) שרוצה להוכיח שהלכה כרבי ישמעאל: א) שרבנן החולקים עליו סוברים שאין מקדשים חדשים – כר"א בר"ש ואנו פוסקים שמקדשים. ב) רבי יוסי שנימוקו עמו, סובר כרבי ישמעאל שיובל מתחלתו משמט. כי הפוסקים כרבנן – שיובל לא נמנת משנות שמיטה – יכולים לפסוק גם כרבי ישמעאל, לכן אין ראייה מתוך שהלכה כרבי ישמעאל, שאין הלכה כרבנן.

ראייה נוספת שהלכה כרבנן, היא מתוך שהגמרא בראש השנה (דף ט ע"א) ובערכין (דף לג ע"א) אמרה "לאפוקי מדרבי יהודה" "הא ודאי דלא כרבי יהודה", התוס' שפוסקים כרבי יהודה משיבים, שלמרות שהגמרא אמרה לאפוקי מרבי יהודה – הלכה כמותו. תוס' מביאים ראייה מרבא "אתקין בגיטין מיומא דגן ולעלם לאפוקי

מרבי יוסי שאמר, זמנו של שטר מוכיח עליו" למרות שרבא בעצמו פסק כרבי יוסי (ב"ב קלו, ע"א) וכן בכתובות (דף קי ע"ב) "לאפוקי מרשב"ג שאמר כתובה דאורייתא" למרות הכלל: ש"כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו" והוא סובר שכתובה דאורייתא במשנה בכתובות (דף קי ע"ב). [הרא"ש (על גיטין פ"ה) סובר שרבא תקן בגיטין זה רק לתוספת מעלה בגט ולא שמהדין צריך לתקן, והרשב"ם בב"ב סובר שכאשר אדם בעצמו חוזר בו, הגמרא אומרת: "הדר בו רבא" – שרבא חוזר בו ולא "לאפוקי" שדוקא בגיטין תיקן, כי בגט אין קנין. יוצא מהרא"ש ומהרשב"א שבאמת בגט יש דין מיוחד שבו לא נוהגים כרבי יוסי ודוקא בשאר שטרות נוהגים כמותו ולכן לפרושם "לאפוקי" פרושו – שאין הדין כרבי יוסי בגיטין וא"כ אין ראייה לתוס' מגט, וכן הרא"ש (סימן יט מפ"ק מכתובות) טוען שאין ראייה ממה שגמ' אמרה: "לאפוקי מרשב"ג", כי באמת הבריתא מוציאה מרשב"ג אבל "אין הלכה כבריתא במקום משנה" לכן באמת אפשר שהלכה כרשב"ג, אבל במקום שהגמרא אומרת "לאפוקי", באמת אין הלכה כאותו תנא].

הרמב"ם בעיקר הדין סובר, שהלכה כרבנן בכל הזמנים [כמו שפסק בפ"י בהל' שמו"י, הלכות: ד, ז] אלא שכתב (בהלכה ו): "ושנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י וכולן לא מנו אלא לשני החורבן, משליכין אותן שבע שבע ועל זה אנו סומכין, וכפי החשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמיטה כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות". הגמרא בערכין (דף ל"ב ע"ב) כותבת שהטעם של מ"ד "קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא לעתיד לבא" היא מהפסוק (נחמיה פרק ח) "ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן" וכי אפשר שבימי דוד ושלמה לא עשו סוכות?? אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע שבשניהם מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה, סימן שקדושה ראשונה בטלה ולכן היו צריכים לקדש שוב בימי עזרא, למרות שהיובל לא נהג, שנאמר (ויקרא כ"ה): "וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה" – בזמן ש"כל יושביה עליה" ולא בזמן שגלו מקצתן וכן דוקא שכל שבט יושב במקומו ולא מעורבים א"ר נחמן בר יצחק: מנו יובלות לקדש שמיטין, פרוש – שמימי עזרא מנו חמישים שנה למרות שלא קיימו את היובל כי שנות השמיטה מתחילים אחר שנת היובל.

לפי זה מובן הרמב"ם הסובר, שמעיקר הדין הלכה כרבנן בכל הזמנים חוץ מימי חורבן בית ראשון עד עליית עזרא, שבימי הבית הראשון רובם קיימו את היובל וגם בזמן שסנחריב הגלה את חלק מעם ישראל שאז לא קיימו את היובל, מנו יובל לקדש שמיטין כמו בבית שני, כי עדיין חלק מהעם נשאר בארץ ולכן היתה עדיין קדושה ראשונה, אבל בחורבן בית ראשון בטלה קדושה ראשונה, לכן פסקו מלמנות יובל לקדש שמיטין עד שעלה עזרא בשנה השביעית לבנין בית שני והוא קידש את ארץ ישראל קדושה שניה. הרמב"ם פסק (בפרק א' מתרומות הלכה ה): "כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא...". בהלכות שמיטה ויובל (פרק י' הלכה ג') פסק: "...כיון שחרב הבית בטל מנין זה. משבטלה, נשאררה הארץ חריבה שבעים שנה ונבנה בית שני... ובשנה השביעית מבנינו עלה עזרא והיא הביאה השנייה ומשנה זו התחילו למנות מנין אחר... אעפ"י שלא היתה שם יובל בבית שני מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות" – מתוך פסקו בהלכות תרומות שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא מובנת דעתו בהלכות שמיטה

שמעליית עזרא מונים יובלות לקדש שמיטין למרות שלא חל היובל לכן גם כשנחרב הבית השני צריך להמשיך למנות יובלות כדי לקדש שמיטין. [תוס' ד"ה: הנך שית עד דסליק עזרא וקדוש לא קחשיב, ערכין (י"ג ע"א) סובר, שלפי רבנן בזמן גלות סנחריב בבית ראשון מנו שמיטין, כי חלק מיהודים עדיין נשאר בארץ וקיים את השמיטה למרות שלא חל היובל. אבל כשגלו, לא היו מקדשים כלל שביעית, לכן עזרא היה צריך לקדש מחדש את השביעית. על שאלת התוס' למה לא מנו בגלות כדי לשמט כספים? עונה החזון איש (סימן ג' משביעית ה) היות וקדושה ראשונה בטלה לא מנו לשמט כספים]. (הראב"ד בפרושו לע"ז כותב שסיבה שלא מנו בגלות הראשונה, כי קדושה ראשונה בטלה).

המקור לרמב"ם שעד השנה השביעית לביר שני לא מנו שמיטין, הוא: רב אשי בערכין (דף י"ג ע"א) שמסביר איך יצא שבמוצאי שביעית חרב הבית השני שהיה קיים 420 שנה: "רב אשי אמר הנך שית שני עד דסליק עזרא ומקדש לא קחשיב להו..." לכן יוצא שהחורבן היה בשנת 414 לתחלת המנין, שאז היתה שנת שמיטה לפי רבנן, שמנו יובלות לקדש שמיטין והסביר הרמב"ם (בפרק י' משמיטה ויובל הלכה ד): "נמצאת למד, שהשנה שחורב בה הבית באחרונה, שתחלתה מתשרי שאחר החרבן, כשני חדשים — שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטים וליובלות — אותה השנה מוצאי שביעית היתה" וכונתו היא ששנת החורבן נחשבת שנה מיום החורבן ורובה היתה במוצאי שביעית, לכן נחשב שהחורבן היה במוצאי שביעית למרות שבפועל היה בשביעית ובשנת 420 לבנינו. הרמב"ם בהמשך ההלכה קובע: "ולפי חשבון זה שנה זו שהיא 1107 לחרבן — שהיא שנת 1487 למנין שטרדת — שהיא שנת 4936 ליצירה [הכונה לשנה לפני יציאת האדם — שהיא מולד תוהו שלפי זה החורבן היה בשנת 3829 (ולא כרש"י שמונה מיצירת אדם ולכן לרש"י החרבן היה בשנת 3828 — עק"ב שנים לפני סוף האלף הרביעי)] היא שנת השמיטה [הכונה במנין שטרות היא למנין היוונים שהתחילו למנות בשנת ה'41 לבית שני] והיא שנת אחת ועשרים מן היובל" (פירוש: תוס' ל-1107 שאחר החורבן את הזמן שמנו בפני הבית השני, שהוא 414 נקבל 1521, לכן השנה הזאת היא 21 מהיובל). לפי חשבון זה של הרמב"ם יוצא, ששנת 4916 ליצירה היתה שנה ראשונה ליובל, לכן שנת תשמ"ז היא שנה 32 ליובל, שהיא שנה רביעית בשמיטה לפי יצירת תוהו לפי סברת הרמב"ם שמעיקר הדין צריך לפסוק כרבנן. אבל הגאונים ואנשי א"י, שעליהם כתב הרמב"ם "שהקבלה ומעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות" — אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש, שלא מנו באותן השבעים שנה שבין חורבן בית ראשון ובנין בית שני, אלא שמיטות בלבד בלא יובל וכן משחרב באחרונה לא מנו שנת החמישים אלא שבע שבע בלבד מתחלת שנת החורבן, וכן עולה בגמרא ע"ז חשבון זה שהוא קבלה... ולפי חשבון זה תהיה שנה זו שהיא שנת 1107 לחורבן מוצאי שביעית..." (רמב"ם פ"י משמיטה ויובל הלכות ה, ו). שהיא 4036 ליצירה ממולד תוהו. לכן, תשמ"ז לפי הגאונים היא שנת שמיטה וכן פסק הרמ"א (בחושן משפט סימן ס"ז סעיף א'): "ובחשבון שנת השמיטה נפלה מחלוקת והעיקר ששנת ש"כ ושנת שכ"ז היתה שמיטה וא"כ יהיה שנת שלי"ד הבע"ל שמיטה..."

פשט לשון הרמב"ם בדברי הגאונים, מראה שבימי בית שני מנו יובלות לקדש שמיטין, מתוך שמודגש שדוקא בחורבן בית ראשון וכשחרב השני לא מנו שנת החמישים — ז"א שהגאונים משווים את זמני החורבן שבהם רק מונים שמיטין ובזמן הבית מונים יובלות לקדש שמיטין לעומת דעת הרמב"ם שבחורבן ראשון לא מנו כלל ובחורבן שני המשיכו למנות יובלות לקדש שמיטין. [לפי הגאונים לא גורסים בגמרא

בעבודה זרה (דף ט ע"ב) "נטפי חד שתא" אלא רק "ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי ונשקל ממאה תרי ושדי אפרטי ונחשבי נהו לפרטי בשבועי" – כי תחלת הספירה אחר החורבן מתחילה משנה ראשונה לשמיטה]. כך היא דעת הגאונים. הדרושה, (בסימן ס"ז מטור חושן משפט) והגר"א, (סק"ח בסימן ס"ז בשו"ע חושן משפט) ורבינו חיים הלוי, מסבירים שהסיבה שבבית שני מנו יובלות לקדש שמיטין למרות שלא קיימו את היובל – (היות ולא היו "כל יושביה עליה" ולא היו מסודרים לפי השבטים) היא – שבזמן בית שני דין שבארץ ישראל מנו חמישים שנה עד היובל וקידשו את היובל (למרות שלא קיימו אותו) מה שלא עשו בזמן חורבן הבית הראשון והשני. לכן בזמן החורבן רק מנו שמיטין ולא מנו יובלות.

הבנה מחודשת בגאונים היא הבנת ה"כסף משנה" הסובר שגם בבית שני מנו רק שמיטין ולא יובלות בגלל שהיובל לא נהג וזה לשונו: "לכך נראה לי שטעם הגאונים דסבירא להו דבזמן שהיובל נוהג עבדו כרבנן ואין היובל נכנס במנין השמיטות שמאחר שקדושת היובל לחוד וקידוש השמיטה לחוד, אינו בדין שיכנס היובל בכלל שני שבוע, אבל כשאין היובל נוהג, כיון שאין קדושה נוהגת בשנת החמישים יותר משאר השנים, דין הוא שיכנס היובל בכלל שני שבוע... ולכך משחרב הבית בראשונה לא מנו אלא שבע שבע ואע"פ שנבנה הבית מאחר שלא היה יובל נוהג מפני שאין יושביה עליה ואע"ג דאמרינן מנו יובלות לקדש שמיטין, כבר אמרנו דאתיא כרבנן... ואפשר שהגמרא השיבה למקשה לפי שטתו אבל לפי האמת רבנן לא אמרו אלא בזמן שהיובל נוהג... ואפשר שבאיזה מקום מצאו הגאונים לפרש כן כרבנן, או אפשר שהיא סברא שלישיית שמצאוה הגאונים בשום מקום".

ה"משך חכמה" (בפרשת בהר) מפרש, שהגאונים סוברים כ"תורת כהנים" הלומד מ"שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך" – ששני זרעים עולות ממנין שני שבוע ואין שנת היובל עולה ממנין שני שבוע. פירוש, ששנת היובל לא נחשבת משנות השמיטה היות שאסור לזרוע בה (כמו בשנת השמיטה), לכן מזמן חורבן בית ראשון שלא קיימו את היובל – שזורעים בה – שנת היובל נחשבת משנות שמיטה ולא מונים אותה בנפרד ואילו הגמרא בערכין (ל"ב ע"ב) הסוברת שבבית שני מנו יובלות לקדש שמיטין, לומדת לרבנן כגמרא בראש השנה (דף ט ע"א): "יובל היא שנת החמישים" – "שנת החמישים אתה מונה ואי אתה מונה שנת החמישים ואחת", פרוש – שלעולם לפי רבנן שנת החמישים לא נחשבת משנות השמיטה כאשר מונים לשמיטה למרות שזורעים ביובל.

המחלוקת בהבנת הגאונים האם מנו יובלות בזמן בית שני? אינה משנה לגבי המנין אחר חורבן בית שני, כי לפי שני ההסברים הבית חרב בשנת השמיטה ולכן כדי לדעת את השנה בשמיטה מחלקים את שנות החורבן בשבע. [לפי וה"דרישה", בבית שני מנו יובלות מהשנה השביעית לבנינו – בעליית עזרא, לכן החורבן היה בשנת 414 שהיא שנת השמיטה וכן לפי ה"כסף משנה" שמנו רק שמיטין מחורבן בית ראשון יוצא שהבית השני חרב בשנת 490 למנין השמיטין מחורבן בית ראשון (כ"ס שנות חורבן הבית הראשון ר"י 420 ימי בית שני) שהיא שנת השמיטה].

הראב"ד מקשה על הסבר הרמב"ם בגאונים שרק בזמן החורבן לא מנו יובלות כי איך אפשר למנות מנין אחר בזמן החורבן כאשר המנין הוא זכר למנין שהיה בזמן שבית-המקדש היה קיים, לכן צריך לפרש שאולי הגאונים פסקו כרבי יהודה ותמיד לא מנו יובלות כפשט הגמרא בעבודה זרה (דף ע"ב) אבל הראב"ד מפרש פירוש מחודש לגמרא: שבאמת בזמן החורבן כן מנו את שנת החמישים כמו שעשו בזמן הבית, לכן מובן שמנו מנין, זכר למנין שבזמן הבית, אלא שפרש הגמרא שמכל מאה

לוקחים שתי שנים לא שמשנים את המנין, אלא שהגמרא רוצה להדגיש ששנות החמישים בזמן החורבן אין להן קדושה ומותר לעבוד בהן את האדמה כמו בשאר השנים ומוסיף הראב"ד שאולי דעת הגאונים כן. לפי פרוש זה חשבון שנות השמיטה הוא כמו שהרמב"ם סובר בעיקר הדין שפוסקים כרבנן שתמיד מונים יובלות לקדש שמיטין בתנאי שראב"ד יסכים לרמב"ם לזמן חורבן בית שני.

שיטת רש"י בגמרא בעבודה זרה (ט ע"ב) חורבן בית המקדש השני היה בשנה הראשונה של השמיטה כפשט הגמרא בערכין (דף י"א ע"ב) שרבי יוסי אומר ש"מגלגלים חובה ליום חייב, שכשחרב הבית בראשונה מוצאי שבת ומוצאי שביעית היתה ותשעה באב היה וכן בשניה", ולכן מובנת הגמרא בע"ז: "דמאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד, ניטפי חד שתא..." כי המנין לחורבן מתחיל משנה שניה של השמיטה לכן צריך להוסיף שנה למנין מהחורבן כדי שהמנין יתחיל מהשנה הראשונה של השמיטה. את המשך הגמרא: "ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי ונשקול ממאה תרי ונשדי אפרטי ונחשביניהו לפרטי בשבועי וידע כמה שני בשבוע וסימנך כי זה שנתים הרעב בארץ..." מסביר רש"י, שהיא כרבי יהודה הסובר ששנת היובל נחשבת משנות השמיטה ומשהתחילו למנות שמיטין תמיד מונים שבע שבע, לכן כל מאה שנה שני שנות יובל מצטרפים למנין שנות השמיטה. בהמשך דבריו, רש"י מסביר שתרוץ רב אשי (בערכין י"ג ע"א) — שהתחילו למנות לשמיטין כשעלה עזרא, שהיא שנת שבע לבית מקדש השני — הוא לפי רבי יהודה היות שרש"י סובר שהבית השני חרב במוצאי שביעית בשנת 420 לבנינו לכן אם תחילת המנין היתה משנה השביעית לבנינו יוצא שהוא חרב בשנה 414 למנין שמיטה, שהיא מוצאי שמיטה כאשר מחשבים את היובל בשנות שמיטה. לפי הסבר זה של רש"י, יוצא שלחשבון שנות השמיטה צריך למנות קע"ג שנים באלף הרביעי [קע"ב+שנת החורבן שהיא השנה הראשונה של השמיטה] ולהוסיף אותם לשנים שאחרי האלף הרביעי ולחלק את הכל בשבע. לפי זה יוצא ששנת תשמ"ז היא שנה שניה לשמיטה. אבל ה"דרישה" (בסימן ס"ז מטור חו"מ) סובר שהראשונים מנו מאדם הראשון ולכן נשאר עק"ב שנים עד סוף האלף הרביעי אבל אנו שמונים למולד של תוהו ונשאר לנו רק עק"א שנים לסוף האלף הרביעי כך שלפי רש"י צריך למנות רק קע"ב שנים באלף הרביעי ואותם צריך להוסיף לשנים שאחריהם לכן יוצא שלפי רש"י שנת תשמ"ז היא שנה ראשונה לשמיטה. בתוס' ד"ה "האי מאן" (עבודה זרה דף ט ע"ב) מקשה על פירוש רש"י שם, שמהגמרא בערכין (דף י"ב ע"ב, י"ג ע"א) יוצא, שהבית חרב בשנת 421 לבנינו ותרוץ רב אשי הוא לפי רבנן ולא לפי רבי יהודה, כי דגמרא קובעת שלפי רבי יהודה פשוט שהבית השני חרב במוצאי שביעית וזה יוצא רק אם חרב בשנת 421 לבנינו ורב אשי מעמיד איך גם לפי רבנן יכול להיות שחרב במוצאי שביעית וכן מסביר רש"י בערכין, לכן קובע התוס' שרש"י בערכין חזר בו מהסברו בע"ז וכן מסכים הרשב"ם שהבית חרב בשנת תכ"א לבנינו, ולפי זה מסכם התוס' לרשב"ם ורש"י (בערכין) שנת השמיטה מאוחרת בשנה, מרש"י (בעבודה זרה) ולכן שנת תשמ"ז לפי הסבר הדרישה היא שנת השמיטה לרש"י בערכין ולרשב"ם שפסקו כרבי יהודה. והגר"א (סק"ח בסימן ס"ז משו"ע חוש"מ) מסביר כדרישה שראשונים מנו מאדם הראשון ואנו מונים ממולד תוהו ולכן יוצא שרש"י בערכין שנה לרמב"ם הפוסק כגאונים בספירה הנוכחית לשמיטה למרות החילוקים שביניהם כגון שרש"י פוסק כרבי יהודה והרמב"ם כרבנן.

ר"ת (בתוס' ד"ה "האי מאן" בעבודה זרה) דוחה את פירוש הרשב"ם שהבית חרב בשנת תכ"א, שהרי בכל מקום מוזכר שביית שני היה קיים ת"כ שנים וחרב עק"ב שנה לפני סוף האלף? וגם אין דרך לתת סימן לרבי יהודה? לכן מקבל את גירסת ר"ח "האי

מאן דלא ידע... ניבצר תרתין שנין או ניטפי חמש שנין... וסימנך כי זה שנתים הרעב... ועוד חמש שנים... שכונתה, לחשב את שנות השמיטה לפי מנין היונים שהם התחילו למנות בשנת 41 לבנין הבית. בשנה השלישית למנינם היתה שנה ראשונה לשמיטה לפי רבי יהודה, כשמנין השמיטין התחיל בשנה הראשונה של בית שני. לכן הרוצה לדעת את מנין השנה בשמיטה, יפחית שתי שנים ממנין היונים או יוסיף חמש. [דוגמא: בשנה השלישית למנינם מפחיתים שניים מקבלים שנה ראשונה וכן כשמוסיפים חמש מקבלים שמונה שהיא שנה ראשונה אחר השמיטה] יוצא לפי ר"ת, שהבית חרב בשנת השמיטה בשנת 420 לבנינו כשנשארו קע"ב שנים עד סוף האלף הרביעי והיא היתה שנת 380 למנין היונים. (כשנפחית שנים נקבל 378 המתחלק ב-7 שזה מראה שהיתה שנת שמיטה). ומפרש ה"כפתור ופרח" (פרק 51), שלר"ת "שנת השביעית נקראת מוצאי שביעית כלומר השנה כשנגמרה יצאה השביעית" אבל יותר פשוט להסביר בר"ת כהסבר הרמב"ם, ומנין ר"ת שוה למנין הרמב"ם ורש"י בערכין (ה"דרישה" מסביר שהסיבה שמורגלים לומר שהבית עמד ת"כ שנים כי הוא עמד ת"כ שנים שלמות, וחרב קע"ב שנה לפני סוף האלף הרביעי, כי יום אחד בשנה חשוב שנה), וכן מסביר הגר"א (סק"ח חו"מ סימן ס"ז). הרא"ש (בפ"ק מעבודה זרה סימן ז) מקבל את שיטת רש"י (בעבודה זרה) שפוסק כרבי יהודה וסובר שהבית השני חרב במוצאי שביעית בשנת ת"כ לבנינו בגלל קושיות ר"ת על רש"י (בערכין) ומפרש שרב אשי באמת מודה שלפי רבי יהודה מעמידים שחרב הבית בשנת ת"כ, ותירוצו יכול להיות גם לפי רבי יהודה, אלא שלפי רבנן צ"ל, שחרב בשנת תכ"א והרא"ש מוסיף שיוכל להיות שרב אשי באמת דבר לפי רבי יהודה וחידש שלא צריכים להידחק ולומר שהבית חרב בשנת תכ"א לבנינו. אלא אפשר לומר, שחרב בשנת ת"כ כמקובל, אלא שהמנין לשמיטה התחיל בשנה השביעית לבנין הבית. לכן לפי הרא"ש שנת תשמ"ז היא שנה ראשונה לשמיטה [התוס' רי"ד מסכים שרב אשי דיבר גם לפי רבי יהודה].

הרז"ה הרב זרחיה הלוי במאור הגדול על עבודה זרה ט ע"ב) כותב שבספרים המדויקים לא גורסים "ונטפי חדא" – והם מונים למולד של תוהו והבית חרב בשנת 421 לבנינו במוצאי שביעית שהיא שנת 3830 למנינם אלא שאת שנות החורבן מונים מתחלת השנה שהבית חרב בה" מפני שנתפרסמה שטיפת החרבן מתחלת השנה" כך שעד סוף האלף הרביעי נותרו קע"א שנים והרז"ה פוסק כרבי יהודה כך ששנת תשמ"ז היא 1918 שנה מחורבן בית שני והיא השמיטה ה-274 מהחורבן. והרז"ה מסביר, שמה שאומרים שנשארו קע"ב שנים מהחורבן עד סוף האלף הרביעי, זה למונים מבריאת אדם הראשון, שלפיהם חרב הבית השני בשנת 3829 ולכן הם גורסים ו"ניטפי חד שתא" כדי שיצא להם שחרב הבית במוצאי שביעית כשמחלקים את התאריך בשבע. (3829: 7-547), לכן לנו המונים ממולד של תוהו רק צריכים לחלק את התאריך בשבע כדי לדעת באיזו שנה מהשמיטה אנו נמצאים. (5747: 7-821). והסיבה שרב הונא בריה דרב יהושע אמר: "...ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי ונשקול מכל מאה תרתי ונשדי אפרטי ונחשבנהו בשבועי וידעי כמה שני בשבועי..." – ולא אמר בפשטות שנחלק את התאריך בשבע – כי רצה ללמדנו שגם בזמן שהיובל נהג, חשבו את היובל משנות השמיטה כפסק רבי יהודה.

ר"ח (בעבודה זרה דף ט ע"ב) מביא תחילה שגלות בית ראשון היתה בתאריך 3352 לפי 170 יובלות מנו עד הגלות - 850. נוסף להם 14 שנה של כיבוש וחלוקה, ו-2448 שנים עד כניסה לארץ, ואח"כ מביא שי"א 14 שנים של כיבוש וחלוקה היו בכלל היובל הראשון לכן הגלות היתה בתאריך 3338. כדי לדעת את התאריך בשמיטה

צריך להפחית מהתאריך הנוכחי 3352/3338 ולחלק את הנותר בשבע. התאריך שלו הוא, לפי מולד אדם הראשון, לכן למולד תוהו צריך להפחית 3339 ואז שנת תשמ"ז היא שנת שמיטה.

הטור (בחוש"מ סימן ס"ז) אומר: "בחשבון שנת השמיטה איכא פלוגתא: לר"י היתה שנת פ"ח (לאסף הששי) ולרש"י בשנת פ"ט והוא העיקר" - פרוש, שהטור פוסק כרא"ש המסכים לרש"י (בעבודה זרה) שבית המקדש חרב בשנת 420 לבנינו והמפרשים הגיהו בטור לר"י בשנת פ"ח ולרש"י פ"ז, היות ור"י סובר שהבית חרב בשנת 421 לבנינו (ז"א שנה אחרי רש"י).

והב"י הסכים למהר"ח (סימן קמ"ג) ששנת השמיטה היא כרמב"ם כפי הסברו בגאונים וזה תואם לדעת ר"י. מבאר ה"דרכי משה" שהשמיטה היתה בשנת פ"ט ושכן הוא דעת רבנן סבוראי המובאים בהגהות "מרדכי" בגיטין. (אצלנו מובאים בסימן תנ"ט שסבורים שהשמיטה היתה ב'4564). הגהות "דרישה ופרישה" מבארים, שמה שכתב הטור שלפי ר"י השנה היא פ"ח זה לפי בריאת אדם הראשון, אבל לפי מנינו ממולד תוהו זה פ"ט המבוארים ב"דרכי משה" וכן פסק "ההגה" בשו"ע (ח"מ ס"ז א). כן אנו נוהגים היום.

ריבוי הדעות בקשר לתאריך שנת השמיטה, יכול לשמש כסניף ל"היתר השמיטה", היות שמספר דעות וביניהם הטור סבורים ששנת השמיטה היא לא השנה המקובלת לפי פסק הגאונים, אלא שנה לפניה [וגם לפי רש"י (בערכין), רשב"ם, ר"ח ור"ת שנת תשמ"ז היא שמיטה, רק אם מסבירים בהם שהם דברו לפי מולד אדם הראשון, ולפי מולד תוהו צריך להוסיף שנה על חשבונם שאם לא עושים את החילוק הזה שנת תשמ"ז היא שנה ראשונה לשמיטה]. וכן הרמב"ם בעיקר הדין, סובר ששנת תשמ"ז היא שנה רביעית לשמיטה, והשמיטה היום לפי רוב הדעות היא מדרבנן, לכן מתקיים לגבי השמיטה הכלל של "ספק מרבנן להקל", שהרי אולי השנה שאנו מחשיבים לשמיטה באמת היא לא שמיטה. ונקודה בעז"ה שכל עם ישראל יחזור לארצו וישב את הארץ לפי מקום השבטים ונקיים את היובל כהלכתו ויתקיים הפסוק: "רציויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשית את התבואה לשלש השנים" (ויקרא כ"ה 21) אמן כן יהי רצון במהרה בימינו.

טבלת סכום הדעות השונות לתאריך השמיטה

שנת תשמ"ז	תחלת הספירה	הבית חרב, ב	תאריך חורבן	כרבי יהודה או רבנן	בעל הדעה
4	3830	שבעית	420	רבנן	1 רמב"ם בעיקר הדין
7	3830	שבעית	420	רבנן	2 רמב"ם כגאונים
3	2504			דעת רבי יהודה	3 ירושלמי
4				רבנן	4 ראב"ד
1	3829	מוצאי שבעית	420	רבי יהודה	5 רש"י (בע"ז ט)
"	"	"	"	"	6 ראש (בע"ז ז)
7	3830	מוצאי שבעית	421	רבי יהודה	7 רש"י בערכין ורשב"ם
7	3449	שבעית	420	רבי יהודה	8 ר"ת (בע"ז) לפי ר"ח
7	3339			רבי יהודה	9 ר"ח
7	3830	מוצאי שבעית	421	רבי יהודה	10 רו"ה

הסבר הרעות בטבלה

- 1 שהלכה כרבנן ככל הזמנים והתאריך הוא ממולד תוהו = שנה לפני אדם הראשון, והבית חרב במוצאי שבעית פרושו שרוב השנה המתחילה מרגע הח רבן היתה במוצאי שבעית.
- 2 כשמונים ומקדשים יובלות כמו בזמן הבית - אז הם לא נומנים בשנות השמיטה אבל בחרבן שנת היובל היא הראשונה לשמיטה הבאה. תאריך למולד התוהו.
- 3 לפי מולד תוהו מפחיתים מהתאריך הנוכחי 2503 = שאז נגמר כיבוש וחלוקה בימי יהושוע ומחלקים ב-7. [תאריך היובל נמנה בפני עצמו וכן שמיטה בפני עצמה].
- 4 טובר שממשיכים למנות יובלות לקדש שמטין גם בגלות למרות שאין להם קדושה ושנת תשמ"ז היא הרבעית בתנאי שמסכים לרמב"ם בתחילת הספירה ובמולד תוהו.
- 5 תאריך תחילת הספירה הוא לפי מולד תוהו כי לפי מולד אדם הראשון חשב רש"י באלף הרבעית עק"ג שנים (עק"ב שנים ותוספת שנה אחת של מוצאי שבעית).
- 6 מסכים לפרוש רש"י [ומפרש שרב אשי (ערכין י"ג) תרץ לפי רבי יהודה שהתחילו למנות בבית השני משנה שבעית בזמן עלית עזרא].
- 7 כאשר תאריך הספירה לפי מולד תוהו.
- 8 פסק ר"ת כרבי יהודה שדעתו (בגיטין ל"ז) שיוכל נהג בבית שני לא ישנה למנין השמיטה. לפי מולד תוהו צריך להפחית שנתיים או להוסיף חמש שנים על ספירת היוונים שהתחילו למנות אחרי 40 שנים לבית שני, והבית חרב ב-3829 כרמב"ם.
- 9 לפי מולד תוהו, צריך להפחית מהתאריך הנוכחי 3339 שאז חרב בית ראשון ולחלק את הנותר ב-7.
- 10 לפי מולד תוהו, והבית חרב ב-3830 ומתחילים למנות מתחילת שנת הח רבן כי נתפרסמה שטיפת הח רבן תחילת השנה, וכדי לדעת את השנה בשמיטה מחלקים את התאריך הנוכחי ממולד תוהו ב-7.